

3. Гранвилл Д.К. Советская интервенция в Венгрии 1956-1957 годы. – Красногорск, 1995. – 47 с.
4. Конфликты в послевоенном развитии Восточноевропейских стран. – М.: ИПТК «Логос» ВС 1997. – 129 с.
5. Мусатов В.Л. Предвестники бури. Политические кризисы в Восточной Европе, 1956-1981. – 1 Научная книга, 1996. – 300 с.
6. Мусатов В.Л. События в Венгрии и позиция Кремля // Осмысление истории. – М.: Просвещен 1996. – 135-150 с.
7. 1956. Осень в Будапеште. – М.: Март, 1996. – 157 с.
8. Политические кризисы и конфликты 50-60-х годов в Восточной Европе (1956-1981). – М.: Э 1993. – 145 с.
9. Советский Союз и венгерский кризис 1956 г.: Документы. Редколлегия Т.М. Исламов, И. Вид др. – М.: Российская политическая энциклопедия, 1998. – 863 с.
10. Фейто Ф. Венгерская трагедия или антисоветская социалистическая революция: Перевод с французского. – М.: Издательство “Иностранная литература”, 1957. – 220 с.
11. 3.161. Borhi L. Franko és az 1956-os magyar forradalom // História, 1998. № 9-10. – 14-29 о.
12. Borhi L. A vasfüggöny mögött. Magyarország nagyhatalmi erőterben. 1945-1968. – Бр.: Századvég, 2000. – 389 о.
13. Csen Cs. Peking és 1956-os magyar válság // Évkönyv 1956. V. – Бр.: 1956-os Intézet, 1997. – 186-195 о.
14. Garthoff R. L. A magyar forradalom és Wasington // 1956-os Intézet Évkönyve. V. – Бр.: 1956-os Intézet, 1997. – 214-227 о.
15. Gosztonyi P. Föltámadott a tenger... 1956. – Бр.: Népszava, 1990. – 237 о.
16. Molnár M. Egy vereség diadala. A forradalom története. – Бр.: Oktatókutató Intézet, 1991. – 276 о.
17. Szovjet katonai intervencio. 1956. Szerk.: Györkei J. Horváth M. – Бр.: Argumentum, 1996. – 183 о.
18. Unwin P. A pusztából kialtott szó. Nagy Imre és a magyar forradalom. – Бр.: 1956-os Intézet, 1993. – 217 о.
19. Varga L. Az elhagyott tömeg. 1950-1956. – Бр.: Századvég, 1994. – 265 о.

*Гончар Ю.
(м. Київ)*

УКРАЇНА, НАТО І ЄВРОПЕЙСЬКА БЕЗПЕКА

У статті розглядається проблема відходу України від статусу нейтралітету та позаблоковості в контексті співпраці з НАТО у сфері зміцнення європейської безпеки. Така постановка проблеми дає можливість всебічно проаналізувати роль Хартії Україна–НАТО, зокрема в порівнянні з Основоположним Актом НАТО–Росія, на шляху до вступу України в НАТО.

Можливість вступу України до міжнародних організацій і структур, пов’язується із багатьма чинниками. Чи не вирішальним серед них є визначеність України, щодо таких аспектів її внутрішньої та зовнішньої політики, як національні інтереси, реальні й потенційні загрози, основні напрямки й сформованість системи національної безпеки в цілому. Слід визнати, що ця проблема є новою для України, молодій у своєму статусі незалежної держави. Ось чому, Україні перед усім доводиться з’ясувати, що таке національна безпека саме для неї як держави, котра перебуває в стані формування.

Однією з найбільш поширених думок щодо шляху, який би гарантував безпеку без’ядерної України, є шлях її інтегрування в нову систему європейської безпеки, що базувалась би на міжнародних організаціях (ОБСЄ, НАТО), які мають досвід у цих питаннях. Звичайно, цей процес викликає певні труднощі. Навіть у випадку відмови України від свого позаблокового статусу і подачі заявки на вступ до НАТО, дуже мало шансів, що її

заявка буде відразу задоволена. По-перше, Україна не є членом ЄС чи військової організації – Західноєвропейського союзу (ЗЄС) і навряд чи приєднається до них найближчим часом. По-друге, на Заході існує багато думок про те, що зближення України з НАТО зіпсує і без того напружені відносини останньої з Росією. Однак, у Вашингтоні розуміють, що Україна є не менш вагомим чинником впливу на Росію, ніж американська фінансова допомога. У випадку якщо Україна вступить у воєнний союз із Росією, ситуація в Європі зміниться кардинально. Тоді втрати НАТО різко збільшаться, оскільки обстановка, в разі загострення стосунків із Росією, вимагатиме присутності значних сил альянсу в Європі. Тому США готові надати будь-яку підтримку незалежності України та розглядають її як важливий чинник стабільності й безпеки на континенті.

Розуміння складності ситуації, у якій опинилась Україна, а також спільності інтересів з НАТО, надало процесу зближення між НАТО й Україною еволюційного характеру. Його сутність полягає у формуванні особливих відносин між двома зазначеними суб'єктами, мета яких – повномасштабна участь України у розробці нової архітектури європейської безпеки [1]. Відносини з НАТО як із союзником стануть можливими в міру його трансформації в структуру європейської безпеки. Якщо ця трансформація призведе до поширення стабільності в Європі, то приєднання до цього процесу України, яка прагне бути в системі європейської колективної безпеки є природнім. Не дивно, що з цих позицій Україна має намір у майбутньому приєднатися до НАТО. Але для цього, потрібен певний час, протягом якого альянс трансформується в більш відкриту для співробітництва інституцію загальноєвропейської системи безпеки [2]. Час потрібен і Україні в силу внутрішніх обставин та її геополітичного положення. Мається на увазі економічна неготовність України до вступу в НАТО та невідповідність західним стандартам системи цивільного контролю над збройними силами, а також можливе зростання політичної напруженості в країні, обумовленої різними геополітичними орієнтирами її східних і західних регіонів.

Виходячи із вищезазначених факторів стає більш зрозумілим, що на даному етапі найбільш сприятливою формою відносин між НАТО і Україною є система відносин, яка реалізується через різні програми партнерства НАТО з країнами – не членами цієї організації, які прагнуть розвитку відносин з альянсом та мають намір у майбутньому стати її членом. Звичайно, що у багатьох може виникнути питання щодо статусу України як позаблокової та нейтральної держави, а також правового обґрунтування співробітництва, завдяки чому можливо встановлення подібних відносин. Справа в тому, що в Основних напрямках зовнішньої політики України, прийнятих Верховною Радою України 2 липня 1993 р. мова йде лише «про намір стати у майбутньому постійно нейтральною та позаблоковою країною», що відповідатиме певним історичним та політичним умовам [3]. У цьому ж концептуальному документі мова йде також про «стратегічну мету України інтегруватися до європейських та євроатлантичних структур безпеки».

У затвердженій Верховною Радою України 19 жовтня 1993 р. Воєнній доктрині України, яка розроблялася з урахуванням положень Основних напрямків зовнішньої політики, зазначається: «Україна виступає за створення всеохоплюючих систем універсальної та загальноєвропейської безпеки і вважає участь у них важливим компонентом своєї національної безпеки. Дотримуючись позаблокового статусу, Україна сприяє створенню надійних міжнародних механізмів та загальноєвропейської структури безпеки на двосторонньому, регіональному і глобальному рівнях з метою зміцнення довір'я і партнерства на основі взаєморозуміння й відкритості у воєнно-політичній діяльності» [4].

Фактично, положення Декларації про державний суверенітет, Основних напрямів зовнішньої політики та Воєнної доктрини України стосовно «неучасті у військових блоках» або «позаблокового статусу» у початковий період утвердження політичного суверенітету й незалежності України, мали на меті створити достатньо гнучку законодавчо оформлену базу для упередження її втягування у військово-політичний блок, який виник на теренах колишнього СРСР (Ташкентський договір), а, з іншого боку – для збереження можливості тісної співпраці з існуючими європейськими та євроатлантичними структурами безпеки (ОБСЄ, ЄС, НАТО, ЗЄС, Рада Європи, ЦЄІ тощо).

У прийнятій Верховною Радою України 28 червня 1996 р. Конституції України відсутнє жодне положення, яке б визначало нейтралітет або неучасть у військових блоках, як засіб досягнення національної безпеки або як форму існування України в системі міжнародних відносин. Ухвалена 16 січня 1997 р. Верховною Радою України Концепція (основи державної політики) національної безпеки України остаточно закріплює вибір України на користь залучення до багатосторонніх механізмів безпеки, визначаючи «входження в існуючі та створювані системи універсальної й регіональної безпеки» [5] одним з основних напрямів державної політики в цій галузі.

НАТО проходить процес трансформації та адаптації до нових умов існування через процеси розширення (1999 р. – перша хвиля, з 2002 р. – друга) та визначення відносин із Росією (підписання Основоположного Акту про відносини, співробітництво й безпеку між НАТО та РФ у травні 1997 р.).

Проблема поєднання функцій оборони та функцій безпеки у майбутньому НАТО ставить питання про межу розширення НАТО. Якщо НАТО як оборонний союз зупиниться на західних кордонах СНД, то як структура безпеки він не може не опікуватися проблемами безпеки країн СНД, наприклад, конфліктами в Придністров'ї або Абхазії [6].

Україна в контексті розширення НАТО перебуває в унікальному геополітичному становищі: на її західних кордонах розташовані країни-члени НАТО, на східних кордонах – Росія, позиція якої стосовно розширення НАТО відрізняється від позицій держав ЦЄС та України, особливо після першої фази розширення, коли Росія значно посилила тиск на Україну та інші пострадянські держави. Україна ж зацікавлена у подальшому розширенні НАТО, оскільки для альянсу характерно мирне розв'язання спорів, відсутність територіальних претензій до своїх сусідів, цивільний контроль над Збройними силами тощо. Одну з провідних ролей в реалізації мети наближення нашої країни до цих стандартів мають відіграти саме програми партнерства НАТО. Геополітичне розташування України створює дилему для її політики щодо безпеки, оскільки політика балансування між євразійською парадигмою безпеки (під егідою Росії) та євроатлантичними структурами безпеки (на чолі з НАТО та США) ускладнює її прагнення не перетворитися на буферну зону між цими системами. Така розстановка сил не є довготривалою і вимагатиме вибору від України. Стратегію інтеграції Україна пов'язує саме з європейським вектором своєї зовнішньої політики, визнаючи за НАТО роль гаранта безпеки Європи.

З врахуванням усіх цих чинників, стратегічну перспективу своєї національної безпеки Україна пов'язує із входженням до загальноєвропейської системи безпеки. Саме тому їй і доведеться розвивати відносини з НАТО, як найбільш дієздатною складовою цієї системи. У свою чергу, «незалежна, стабільна і демократична Україна має стратегічне значення для Європи в цілому. Тому розвиток Україною міцних і тривалих відносин із НАТО є важливим аспектом нової архітектури безпеки» [7].

Розуміння складності ситуації, в якій опинилася Україна, а також спільності інтересів з НАТО, привело і українське, і натовське керівництво до вибору еволюційного шляху приєднання України до євроатлантичних структур безпеки. Сутність цього шляху полягає у формулі «особливих» відносин між НАТО і Україною [8]. Стратегічною метою таких відносин є повномасштабна участь України у розбудові нової архітектури європейської безпеки. Такий шлях був визначений у грудні 1994 р. на Будапештській зустрічі НБСЄ, де була схвалена компромісна формула: держави-учасниці НБСЄ можуть приєднуватися до союзних договорів лише в міру їхньої еволюції, тобто за умови трансформації НАТО з воєнно-політичного угруповання в структуру забезпечення миру та безпеки.

За умови розширення НАТО, шляхом забезпечення стабільності в Центральній та Східній Європі, відносини України з альянсом мають будуватися за формулою «партнер-союзник». Реалізація цієї формули передбачає поступовий перехід від ствердження позаблокового статусу до руху в напрямку членства в НАТО. Відносини з НАТО як з союзником стануть можливими в міру трансформації альянсу в структуру європейської безпеки, але для цього потрібен перехідний період. Перехідний період необхідний і Україні, як через внутрішні обставини (сприйняття ідеї про приєднання до НАТО) та через геополітичні чинники (українсько-російсько-натовські відносини).

Саме необхідністю забезпечення національних інтересів України і її національної безпеки, шляхом розвитку відносин особливого партнерства у контексті трансформування НАТО, було викликано підписання 9 липня 1997 р. на самміті НАТО в Мадриді Президентом України Л. Д. Кучмою та лідерами всіх держав-членів НАТО і Генеральним секретарем НАТО Х. Соланою Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО.

Документально-правова база відносин України з НАТО включає у себе:

1. Рамковий документ Програми НАТО «Партнерство заради миру», 8 лютого 1994 р., Київ;
2. Презентаційний документ щодо участі України в програмі «Партнерство заради миру», 25 травня 1994 р., Брюссель;
3. Угоду про безпеку між Урядом України та Організацією Північно-Атлантичного Договору, 13 березня 1995 р., Брюссель;
4. Кодекс поведінки, 13 березня 1995 р., Брюссель;
5. Адміністративну угоду про надання Уряду України Організацією Північно-Атлантичного Договору офісного приміщення у штаб-квартирі Організації та його використання, 13 березня 1995 р., Брюссель;
6. Угоду між державами-учасницями Північно-Атлантичного Договору та іншими державами, які беруть участь у Програмі «Партнерство заради миру», щодо статусу їх збройних сил та Додатковий протокол до неї, 6 травня 1996 р., Брюссель, (ратифіковані 2 березня 2000 р.);
7. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та НАТО щодо заснування Центру Інформації і документації НАТО в Україні, 7 травня 1997 р., Київ;
8. Хартію про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного Договору, 9 липня 1997 р., Мадрид;
9. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та Організацією Північно-Атлантичного Договору щодо планування при надзвичайних ситуаціях, 19 березня 1998 р., Київ;

10. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Організацією Північ Атлантичного Договору щодо призначення офіцерів зв'язку НАТО в Україні, 9 грудня 1991 Брюссель;

11. Угоди між Національним координаційним центром соціальної та професійної адапт військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, Кабінету Міністрів України Організацією Північно-Атлантичного Договору «Про практичну реалізацію ініціативи НА щодо перепідготовки українських військовослужбовців, звільнених в запас або відставку», жовтня 1999 р., Київ;

12. Подальший додатковий протокол до Угоди між державами-учасницями Північ Атлантичного Договору та іншими державами, які беруть участь у Програмі «Партнерство заради миру» щодо статусу їх збройних сил, 3 грудня 1999 р., Брюссель, (ратифікований 20 квітня 2000 р.).

Особливе значення має Хартія про особливі відносини між Україною та НАТО, яка власне й визначає філософію особливого партнерства НАТО–Україна. Автор вважає, що саме Хартія стала тим вирішальним моментом, завдяки якому відносини України та НАТО, враховуючи їх своєрідність та важливість, перейшли на більш якісний рівень, отримавши при цьому статус «специфічних» або «особливих», що і відображено у назві документа.

Важливим є те, що Хартія підписана незалежно від позиції Росії щодо, розширення Північноатлантичного альянсу [9]. Хартія визначає принципи співробітництва України й НАТО, метою якого є зміцнення стабільності, збереження миру та посилення безпеки в Європі. Хартія не потребує ратифікації її тексту парламентами. Найголовніше в її змісті постійні консультації з НАТО в складі змішаної Комісії Україна–НАТО, що, засідає двічі-тричі на рік, і можливість термінових консультацій із НАТО в разі загрози безпеці. Щодо гарантій безпеки, то окрім міжнародних гарантій забезпечення територіальної цілісності, суверенітету та недоторканості кордонів, зафіксованих у документі, найважливішим для України є право звертатися до НАТО за допомогою та підтримкою у випадку, якщо її політична незалежність та безпека опиняться під загрозою.

Таким чином, вважають деякі аналітики, НАТО надав Україні формальні гарантії безпеки, хоч не надав юридичного зобов'язання їх дотримуватися. З точки зору автора, саме посилання на Будапештський меморандум 1994 р. є нагадуванням, власне, не про гарантії, а про запевнення у галузі безпеки, що також є важливим кроком уперед для молоді української держави. Як визнають самі представники альянсу, «існує відмінність між гарантіями та запевненнями» [10]. Зрозуміло, що гарантії безпеки мають країни-члени НАТО відповідно до положень Вашингтонського договору. Оскільки Україна не є членом НАТО, то саме такого формулювання Хартія не могла містити, але це був своєрідний спосіб висловити зобов'язання союзників по НАТО щодо безпеки України, її територіальної цілісності, політичної незалежності й одночасно зберегти різницю між союзниками й Україною [11].

Які ж проблеми безпеки України покликана була розв'язати Хартія про особливе партнерство між НАТО та Україною? З точки зору фахівців з українського зовнішньополітичного відомства, вона повинна була «забезпечити продовження нормального розвитку партнерських відносин, з одного боку з майбутніми членами альянсу, а з іншого – з Росією; Хартія повинна була заповнити, так звану, «сіру зону» безпеки, яка виникла б неминуче після рішення щодо розширення НАТО; вона мусила продовжити роботу ...щодо втілення в життя принципів, започаткованих ще Декларацією про державний суверенітет, де записано, що Україна є

безпосереднім учасником загальноєвропейського процесу й сама бере участь у розбудові архітектури європейської безпеки» [12].

Виходячи з таких завдань Хартії для України, можна говорити про їх певну розпливчастість, хоча це і не применшує вагомості документу. Деякі аналітики навіть дотримуються думки, що при уважному підході до тексту Хартії можна знайти елементи, які правовики-міжнародники можуть тлумачити як такі, що мають у принципі юридичну силу, хоча більшість дослідників і політиків наполягають на виключно морально-зобов'язуючих аспектах документу. Автор схиляється до точки зору останніх, оскільки сама назва документу і спосіб його введення в дію не передбачають жодних юридичних обов'язків та відповідальності.

Суттєвим аргументом щодо підписання саме Хартії, а не Угоди чи Договору була зацікавленість обох сторін якнайшвидше ввести документ в дію (відразу після підписання). На думку автора, необхідна ратифікація парламентами усіх країн-членів НАТО такої Угоди, могла б розтягнутися в часі, як це було з ратифікацією Угоди про партнерство і співробітництво з ЄС, але, з іншого боку, вона забезпечила б ґрунтовніші гарантії безпеки Україні.

Вищі посадовці як у НАТО, так і в Україні наполягають на тому, що усі складові співробітництва, такі як активна участь України в програмі ПЗМ, в роботі РСАП, у зустрічах і консультаціях за формулою «16+1», теж певної мірою сприяють безпеці України. До того ж, варто відзначити той факт, що «документ не ставить крапку в розвитку відносин НАТО–Україна, він зорієнтований у майбутнє, на розвиток» [13].

Основними елементами документу є:

- підтвердження відкритості альянсу для нових демократій Європи, включно щодо України;
- недопущення поділу Європи на сфери впливу і домінування;
- гарантії свободи вибору щодо приєднання до існуючих структур безпеки;
- підтвердження як умови для вступу країн-кандидатів в альянс вирішення всіх територіальних та інших проблем з сусідами, в тому числі з Україною.

НАТО розглядає Хартію як «живий» документ, що не залишиться одним і тим самим на все життя, а буде еволюціонувати. Власне, саме від наступного втілення положень Хартії та можливої її еволюції залежатиме вагомість і вплив підписаного документу на побудову нової архітектури європейської безпеки.

Західні спостерігачі характеризують підписану Хартію як документ великого публічно-правового характеру і високого політичного звучання. Він, на думку багатьох, менш амбіційний і більш реалістичний у порівнянні з угодою НАТО–Росія, однак ніяк не менш важливий [14].

Цей документ, як уже зазначалося, визнає і підтверджує суверенітет, територіальну цілісність і недоторканість кордонів України і подає запевнення у безпеці держави з боку країн-членів НАТО, про важливість і вагомість яких вже говорилося.

Хартію Україна–НАТО ні в якому разі не можна порівнювати з документом НАТО–Росія ще і тому, що це – абсолютно різнозначимі за змістом та характером дії документи. НАТО і Росія були рівно зацікавлені у встановленні співпраці й рівноваги, тоді як Україна значно більше потребувала угоди з НАТО, ніж сам альянс. Крім того, відносини НАТО–Україна не випадають із загального контексту зовнішньої політики Альянсу, тоді як відносини НАТО–Росія стоять окремо в системі загальноєвропейської безпеки. Хартія передбачає постійні консультації НАТО з Україною, а в разі загрози її безпеці – термінові консультації. Вони не будуть, на відміну від консультацій НАТО з Росією, регулярними [15].

Фактично, цей документ надає Україні можливість зосередитися на вирішенні своїх внутрішніх проблем, оскільки певною мірою запобігає розподілу Європи. У той же час

використання цієї можливості залежить, насамперед, від України, що неодноразово підкреслювалося як українськими, так і західними аналітиками. Денонсувати угоду можна в будь-який момент [16].

На відміну від Росії, яка навіть після підписання Основного Акту демонстративно прийняла заяву проти розширення НАТО й надалі розглядає його як крок до дестабілізації в Європі та загрозу Росії, – Україна ставиться до розширення як до дії, спрямованої на зміцнення стабільності у Центрально-Східній Європі.

У той час як Росія і НАТО задекларували в Основному Акті, що вони не розглядатимуть надалі один одного як ворогів, Хартія підкреслює позитивну роль НАТО у сприянні миру і стабільності в Європі, посиленні стабільності і прозорості на Євroatлантичному просторі. У Акті немає відповідного пасажу.

Характерним є той факт, що згідно з Хартією планується проводити спільні маневри на території України. Маневри НАТО на території Росії взагалі важко уявити. Згідно Хартії дві сторони будуть брати участь у консультаціях з питань експорту зброї та розповсюдження військових технологій, особливо щодо проблем експорту в країни з диктаторськими та / або агресивними режимами, для Росії це питання є досить болісним.

Керівництво Росії розглядає розширення НАТО як спробу зупинити експорт російської зброї в країни Центральної та Східної Європи, натякаючи, що головним наміром Заходу є витіснити Росію з міжнародного ринку зброї. Аналогічні відмінності знаходять вираз у формулюванні ролі НАТО у реалізації військових реформ. НАТО обіцяє Україні підтримку у проведенні реформ з метою укріплення цивільного контролю над військовими силами. У Акті НАТО–Росія ця тема навіть не підіймається. У Хартії, з іншого боку, відсутня заява про стратегічне роззброєння, оскільки Україна, на відміну від Росії, не має на озброєнні у війську стратегічної наступальної зброї після 1 червня 1996 р.

Порівняння двох документів дозволяє дійти висновку, що, на відміну від Ради НАТО–Росія, яка передбачається як постійно діючий, самостійний орган, Комісія НАТО–Україна є менш дієздатною і впливовою структурою.

Однак, Хартія НАТО–Україна має досить високий рейтинг серед української зовнішньополітичної еліти. Українські експерти вважають, що Хартією створений механізм розширення та поліпшення вже існуючих відносин між НАТО і Україною всередині структури НАТО, в той час коли Акт НАТО–Росія закладає відповідні відносини між сторонами, що домовляються, поза межами НАТО.

У багатьох відношеннях Хартія має символічний характер. Її значення полягає в тому, що вона демонструє важливість безпеки, незалежності, суверенітету України для Європи і НАТО. Для більшості українських політиків та коментаторів головне значення Хартії полягає у визнанні України державою Центрально–Східної Європи.

Дискусія щодо ролі і місця України в Європі, щодо майбутньої архітектури Європейської безпеки, щодо характеру відносин з СНГ, в якому домінує Росія, в першу чергу пов'язано з проблемою українського нейтралітету та позаблоковості. Сучасне українське керівництво розуміє невідповідність ідеї нейтралітету інтересам України, але змушене висловлюватися стримано та обережно, з огляду на можливу реакцію Росії.

Таким чином, взаємовідносини НАТО–Україна, як і США–Україна, розглядаються і будуть розглядатись через призму дій на міжнародній арені Росії. При цьому пріоритетним завданням української дипломатії має бути наголошення і підтвердження самостійності і самоцінності для будь-яких міжнародних структур прямих взаємовідносин з Україною.

Однак проблема формування загальноєвропейської системи безпеки, яка б спиралася на НАТО, значно масштабніша, ніж намагання вирішити її тільки шляхом розширення Альянсу. Це питання більшою мірою залежить від того, яке місце в системі європейської безпеки займе розширена НАТО, від можливостей внутрішньої трансформації Альянсу, які треба враховувати Україні у своїх взаємовідносинах з ним.

1. Проблема функціональних можливостей НАТО.

2. Існує «нове покоління» загроз безпеці. Деякі проблеми нестабільності мають невійськове походження і не можуть бути вирішені військовими засобами. Зросла потреба в застосуванні миротворчої функції і надійних засобах встановлення й підтримання миру. НАТО ж все ще краще пристосована до військових ніж до цивільних операцій і не має інших ефективних засобів крім військових.

3. Проблема можливих меж розширення НАТО.

За визнанням багатьох західних політиків, якщо «двері» в НАТО зачиняться після першої хвили, це створить напруження і замість стимулу до інтеграції перетвориться на нову лінію розподілу в Європі. Разом з тим, ідея «Всеєвропейського НАТО» досить малоймовірна. Трансформація Альянсу в іншу ОБСЄ зробить її діяльність позбавленою сучасної ефективності (внаслідок великої кількості членів, що знаходяться на різних щаблях економічного і політичного розвитку та їх військових можливостей).

Таким чином, питання полягає в тому, чи буде НАТО існувати в рамках підтримання західноєвропейської безпеки, як часткового аспекту виконання континентального завдання забезпечення загальноєвропейської безпеки, чи НАТО перестане бути тільки військовим союзом і перетвориться на систему загальноєвропейської безпеки?

Однак, навіть за умови набрання функцій системи колективної безпеки, НАТО не обов'язково відкриє свої двері для необмеженої кількості нових членів. Альянс може обрати форму існування, яка б пов'язувала мережею взаємних угод і зобов'язань всі європейські держави. Вже зараз в результаті заходів, здійснених НАТО в рамках врегулювання Боснійської кризи та курсу на адаптацію до сучасного міжнародного оточення, НАТО виробила механізми і заснувала структури, що створюють достатньо широкі можливості для країн нечленів НАТО брати участь в натовських операціях, що проводяться з мандатом ООН або ОБСЄ. Так, наприклад, у Стабілізаційних силах (SFOR) брали участь 20 країн нечленів НАТО, в тому числі й Україна. Треба зазначити, що Хартія про особливе партнерство між Україною і НАТО стала за сутністю офіційним міжнародним визнанням і схваленням права України на участь в операціях, в тому числі і миротворчих, в яких будуть задіяні вищезгадані натовські структури.

За будь-яким сценарієм, поки військова сила залишається єдиним надійним гарантом міжнародної безпеки, Україна зацікавлена в існуванні НАТО, збереженні атлантичної солідарності і американської присутності в Європі. До цього ж схиляє фактор непередбачуваності російської зовнішньої політики.

Події 11 вересня 2001 р. внесли певні корективи у розвиток системи міжнародних відносин. Відбувається непростий процес трансформації НАТО із регіональної структури оборонного характеру в організацію для побудови і підтримки глобальної безпеки. Однозначно трагічні вересневі події сприяли розширенню НАТО. Запрошення до участі в НАТО отримали (грудень 2001 р.) всі кандидати, хоч було вказано, що процес вступу розтягнеться до часу набуття рядом країн відповідності вимогам так званого Плану членства в НАТО.

Після 11 вересня Україна прийняла спільну з Альянсом заяву комісії Україна–НАТО. Окрім того за формулою 19+1 спеціального комітету НАТО і України була підписана домовленість про співробітництво у боротьбі з міжнародним тероризмом.

Такий хід подій дав можливість Україні поглибити співробітництво з НАТО і приступити до реалізації указу Президента України від 27 січня 2001 р. «Про державну програму співробітництва України і НАТО на 2001–2004 роки». Українська сторона вважає, що розширення співробітництва з НАТО в такій ситуації відкриває сприятливі умови для подальшої інтеграції України в євроатлантичну структуру. У травні 2002 р. секретар Ради національної безпеки та оборони України (РНБОУ) Є. Марчук заявив про намір України стати членом Організації Північно–Атлантичного договору. Пояснюючи таке рішення, секретар РНБОУ посилався на важливе значення НАТО як органу колективної безпеки у трикутнику відносин «Україна–НАТО–Росія» та «створення російсько-атлантичної двадцятки» [17].

Входження України в Північноатлантичний Альянс значною, якщо не вирішальною мірою залежатиме від позиції США – лідируючої країни Заходу, від того, як вони визначатимуть свої пріоритетні інтереси в цьому регіоні. Є оптимістичним те, що, незважаючи на серйозні попередження до президента України Л. Кучми на Празькому самміті НАТО в грудні 2002 р. (договір було прийнято рішення про прийняття з 2004 р. ще 7 країн Європи в НАТО), США дали чітко зрозуміти що вони будуть підтримувати Україну на її шляху до євроатлантичної інтеграції. Декларації Празького самміту в окремому пункті щодо України зазначено: «Ми залишаємося вірними міцним відносинам України з НАТО на основі Хартії про особливе партнерство» [18].

Використана література:

1. Larrabee F. Ukraine's Balancing Act // Survival. – 1996. – No. 38(2). – P. 40–42.
2. Солана Х. Побудова оновленої НАТО для нової Європи. Лист Генерального секретаря // НАТО ревю. – 1997. – Спеціальний випуск. – С. 3.
3. Основні напрямки зовнішньої політики України. Постанова ВР України від 2 липня 1993 // Відомості ВРУ. – 1993. – 14 вересня.
4. Военна доктрина України // Урядовий кур'єр. – 1993. – 19 жовтня.
5. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України // Урядовий кур'єр. – 1997. – № 21.
6. Грищенко К.І. В ім'я запобігання війни // Політика і час. – 1998. – № 5. – С. 14.
7. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України // Урядовий кур'єр. – 1997. – № 21.
8. Михайленко М. Шлях із «сірої» зони. Вплив США та Росії на українську зовнішню політику в контексті геоекономічної інтеграції в Євразії // Політика і час. – 2002. – № 6. – С. 26–28.
9. Карнавалє М. Стан та перспективи українсько–НАТОВських відносин / Миротворча діяльність України: координація з НАТО та іншими структурами безпеки. – К.: Стило, 2002. – С. 59.
10. Хартія про особливе партнерство України та НАТО від 9 липня 1997, Мадрид // Голос України – 1997. – № 127. – 11 липня.
11. Карнавалє М. Практичні кроки по втіленню Хартії Україна–НАТО в життя / Національна безпека та громадська думка: Матеріали міжнародного наукового семінару у Києві, УНЦПД і ЦДЄБ, 27–28 лютого 1998. – К.: УНЦПД, 1998.
12. Харченко І.Ю. Мадридські орієнтири // Політика і час. – 1997. – № 8. – С. 4–5.
13. Харченко І. Ю. Мадридські орієнтири // Політика і час. – 1997. – № 8. – С. 7.
14. Карнз Д. Відносини між НАТО і Україною: перспективи розвитку // Національна безпека і оборона. – 2000. – № 8. – С. 28–29.
15. Бек К. Україна між Росією та Заходом // Національна безпека і оборона. – 2000. – № 9. – С. 50.
16. Перепелиця Г. Україна і НАТО: перспективи співробітництва // Національна безпека і оборона. – 2000. – № 7. – С. 39.
17. За 10 років уся Європа буде в НАТО. Євген Марчук про сучасне НАТО, а також про європейські та азійські митарства України // Політика і культура. – 2002 – № 21. – С. 8–9.
18. Цит. за «Дзеркало тижня». – 2002. – 23 листопада. – С. 2.